

Búcsú Pék Páltól

Ferencz e. Győző

„...a körülmények ellenében nem tudok létezni, sem írni”

Beszélgetés Pék Pállal

Bevezetésként néhány tény: Zalában a legrégebben alkotó, a legtöbb – azaz nyolc - kötetes költő, aki a megye Alkotói Díját is megkapta. Többszörös alapító: a nagykanizsai városi hetilap, a Pannon Tükör, szenvedélyét követve pedig jazz-klub elindítása fűződik nevéhez. Pedagógus körökben elismert tanár. Úgy is fogalmazhatnánk: költő-tanár. A sorrend nem véletlen: az országban közismertebb verskötetek szerzőjeként. Életrajzából tudom: előbb írt verseket, aztán állt a gyerekek elé. A centrum, a középpont mégis Nagykanizsa. A szülőváros, ahol tökéletesen otthon érzi magát évtizedek óta. Boldog, nevetni mindig kész ember.

– Pedig ahogyan a gyerekkori képeimet szemlélgetem, vékony, mosolytalan, szomorú szemű kis kölyök néz vissza rám. Igaz, akkor a fényképezőgép rideg lenszéje riasztó is lehetett – hangzik az első visszaemlékező mondat.

– *Verseidben mintha ugyanez a bizalmatlan gyerekszem pislogna a társadalmi lenszébe.*

- Különös megállapítás. De majd „meglátjuk” – mosolyodik el, mert önkéntelenül is a látás, a szemlélés, a szemlélődés igéjét használta. – Bizonyára nem tett jót gyermeki derűmnek, hogy édesapám inkább vendég volt idehaza, s állandó lakó a kórházban. A Szemere utca egyik romos házában laktunk – laktunk? –, mert bomba vágott a szomszéd sarki házba. Ennek hatását érezte meg a miénk. A Csengery utcáig tartó útszakasz tele volt csálé kerekű autókkal, gulyáságyúval, összetört szekerekkel. Vagyis: háborús gyerek voltam. Csak úgy mertem elmenni a Vécsey iskolába, hogy édesanyám és nagymamám fogta – szorította – a kezemet. Örültem, hogy a felnőttek – édesapám és Horváth tanító néni, első iskolai nevelőm - igazat mondtak: az udvaron tényleg diófa borult fölénk, liliomágyások között mentünk. Ez a tanító néni velünk egy házban lakott, s ismerős volta megnyugvást adott az első, s a további iskolai napok elviseléséhez. Meg is szerettem az iskolát, ahol a gátlásosságomat vadsággal palástoltam. Az alsóvárosi fiúkból nagy bandákat szerveztünk, s bizony keményen megütköztünk a Katona-rétiakkal.

– *Nagykanizsai Pál utcai fiúk?*

(Nevetés a kérdésre a válasz. És az a leírás, amelynek végén kiderül, hogy mindig is sajátja volt a világ fonák oldaláról szemlélése.)

- Így is lehetne mondani. Háborús gyerekek voltunk, s tán mind hősök akartunk lenni. Hiszen a csatában az a hős, az érdemel kitüntetést, aki erősebb, aki többet öl, gyilkol és rombol. Hogyan is gondolhatta volna másként egy tíz éves fiú? Később aztán tisztviselő szüleim – a származásom – miatt is küzdelemre kényszerültem. Csak az akkori körülmények érzékeltetésére említem meg, hogy nagyszüleimet a négyoszobás lakásból egy nyomorúságos lyukba költöztették, mert a helyüket munkásigazgató foglalta el, kőszívű feleségével és hollóhajú leánykájával. Nóra asszony hadviselése felőrölte az udvar békéjét, s az amúgy is háborús hangulatban az olvasáshoz menekültem. A sors fintora viszont az, hogy azt a lányt az öcsém vette feleségül...

– *Ilyen gyerekkor után hogyan született meg az első versed?*

– Osztályrészem hozta ki belőlem az első sorokat. Tizenhét éves koromig feldolgozatlan események részese voltam, amint az előbbiekből is kiderült. Magamnak is tisztáznom kellett a hozzájuk fűződő viszonyomat. Az eddigieken kívül olajipari jogász édesapám halála okozta a legnagyobb megrázkódtatást 1951-ben. Tizenegy évesen veszítettem el őt, tragikus életvitele végzett vele, megfosztva családját is tőle.

A másik mozzanat az, hogy részt vettem az 1956-os eseményekben. Mi, diákok is feladatot akartunk a rend és közbiztonság őrzésében. Magam a Forradalmi Diákszövetségben kaptam választott tisztséget. Ezért vizsgálati fogdába zártak. Ettől függetlenül három diplomát sikerült szereznem. Csak sokkal könnyebben és kevesebb megaláztatással is lehetett volna. Folytonos fenyegetettségben élt bérleszámloló édesanyám is a Dunántúli Kőolajipari Gépgyárban, mert mindig azt dörgölték az orra alá, hogy milyen fiacskát nevelt. Ráadásul az öcsémet sem vették fel az egyetemre, pedig oda való volt. Magam is olajszagú környezetbe kerültem, s ezt próbáltam meg elfogadni és beépíteni az életembe.

– *Gépgyári üzemet orrontok az előbbi mondatodból.*

- Jó orrod van. Mert az érettségi után oda kerültem. Ugyanis bár 56-os tisztségem miatt nem érettségizhettem le szeretett Landler gimnáziumomban, de azért egy Landlerban sikerült vizsgát tennem. Magánúton.

- *Hogyan lehetett akkor magánúton leérettségizni?*

– Kihagyom a kalandosságot és csak a tényeket közlöm: latin-magyar szakos tanár unokanővérem ugyancsak a

Landler gimnáziumban tanított, csak éppen másik városban. Sikerült rászednie az igazgatót, aki lehetővé tette, hogy magánvizsgán bizonyítsam érettségemet. Sikerült. Ekkor azonban én már ipari tanuló voltam a Dunántúli Kőolajipari Gépgyárban, édesanyámra tekintettel. Szerszámkészítő lakatos lettem, s ez ott is elit szakmának számított. Két éven át tanultam, le is vizsgáztam, sőt, vizsgarekememet, a lemezzárgó ollót, ki is állították.

– *Tehát Pék Pál, mint a munkásosztály költője...*

- Ez valamikor jól hangzott volna, ma már inkább a versek számítanak – neveti el magát; a szemén látszik, hogy értékeli a helyzet felismerését. – Tény, hogy jól felszerelt műhelyben félig paraszt, félig munkásemberek között dolgozhattam. Farkas Géza bácsi, a kemény, jól odamondogató szakszervezeti szaki mellé kerültem. Tőle tudtam meg, hogy mitől döglök a légy: „nem urizányi köll, hanem dógozni”. Nos, próbáltam először ezt megírni. Olyan olajszagú verseket írtam eleinte, hogy ihajja, de ezeket ellopták a barátaim. Le akartak égetni, tehát elküldték őket a Zalai Hírlaphoz. Csodálkozott is az egész műhely, amikor megjelentek 1959 decemberében... Hamarosan a Somogyi Írás is közölte verseimet. Alighanem ez volt a második vizsgarekemem. Akár vissza is rettenthetett volna a hirtelen hírnév. De aztán úgy alakult, hogy a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat élén egy megyei főköltő állt akkor. Meghívtam valami tanácskozássra, amelynek résztvevője volt Fodor András, országos hírű, József Attila-díjas költő. A Zalai Hírlap művészeti mellékletében megjelent szerzőket hívták meg. Mindenki mutogatott Fodor Andrásnak mindenféle írásokat, csak én nem. Odaült mellem, hogy hátha nálam vannak összes műveim. Részvételi szemmel nézett rám, amikor a zsebemből előhúzott síófoki szonettjeimet olvasta. 'Mondja, uram, maga süket? Nincs hallása?' Látta, hogy megütődöm, gyorsan hozzátette, hogy nem a fülemre vagyok süket, hanem a versformákra. 'A gondolat jó, csak éppen nem abban a versköntösben. Azért ha majd lesz írása, küldje el' – hagyta meg búcsúzásul. Nos, gyorsan kivettem a könyvtárból Hegedűs Géza *Ismerjük meg a versformákat* című kötetét, s befaltam. Babits után gyorsan írtam egy leoninus verset, mert addig ismételtetem magamban, amíg a fülemben nem ment. Mármint a versforma. El is küldtem Fodor Andrásnak, aki szerint ez már valami volt, gondolatilag pedig teljes. A történet azzal zárult, hogy az ipari tanulótság után már a pécsi főiskolára gondoltam. Viszont a gyári regula, a három műszak nem kedvezett a tanulásnak, ezért viharos gyorsasággal fölmondtam Szegény édesanyám nem is tudta. Elmentem a művelődési osztályra azzal, hogy taníthatnék-e érettségivel és kezdő főiskolásként. Nagy örömmel fogadtak, gyorsan önéletrajzot írtattak velem. Zalakomárba küldtek tanítónak Király István igazgatóhoz, aki egyébiránt cimbalmon is játszott. Földrajzot és élettant kellett volna tanítanom, tehát két nap múlva visszakopogtattam a művelődési osztályra, hogy én magyart és történelmet oktathatnék, tehát máshová kérem magamat. Murakeresztúr lett a következő állomásom, tanultam a főiskolán, amit 1965-ben el is végeztem. Így tudta meg Fodor András, hogy folyton a Nádorban üldögélek a bejárati ajtónál lévő Jelenkor-asztalnál Galambosi Lacival, Makay Idával, Bertók Lacival, Arató Karcsival, néha Tüskés Tiborral, aki hatalmas táskáját cipelte magával, benne szinte az egész beérkező kéziratanyag, amelyből a folyóiratot szerkesztette meg ott, helyben. Ekkor, vagyis 1963-ban kiválasztották *Vers a délutánról* című munkámat, ami meg is jelent a Jelenkorban. Ez csak második országos közlés volt, mert két hónappal korábban a Kortársban már bemutatkoztam Király István tanárom, a kiváló irodalomtörténész és Ady-kutató jóvoltából, aki jó néven vette kötődésemet kedvenc költőjéhez. Szerencsémre továbbra is megtartott szerzői között a Jelenkor új főszerkesztője, Szederkényi Ervin, akit a főiskolai könyvtárból már ismertem. Pákolitz István költő-szerkesztővel – kedves pályatársam, Pécsi Gabi édesapjával – is jó kapcsolatba kerültem. Évente kétszer-háromszor is közöltek tőlem. A Tiszatáj, az Alföld és más folyóiratok is megnyíltak előttem, s össze is jött vagy fél könyvre való versem, sőt 1967-ben kötet közelbe is kerültem. Meg is jelent volna a Jelenkor-Magvető közös kiadásában, de megbukott a vállalkozás, a verseim pedig visszakerültek hozzám.

– *Ezzel viszont bekerültél a hazai irodalom vérkeringésébe, hiszen a Kortárs és a Jelenkor a kor két meghatározó irodalmi-művészeti folyóirata volt, megjeleneni bennük rangot adott, a fővárosi Magvető Kiadó érdeklődése pedig azt mondja neked, hogy kezdted ismertté is válni.*

– Ezért is tartottam nagyra a költőnek, műfordítóknak is kiváló Csorba Győző fokozatosan barátivá alakuló magatartását. Mondtam is magamnak nem egyszer, okos dolog volt elolvasni Osztrovszkij *Az acélt megedzik* című regényét, és követni munkás főhősének példáját, hogyan lesz valaki íróvá. Talán tudatosságomat jelzi, hogy főiskolás szakdolgozatomat Juhász Ferenc már akkor is rendkívül bonyolult nyelvezetű és jelképrendszerű, mondatszerkesztésű költészetének első szakaszáról írtam. Ha szabad visszatérnem pár mondattal tanárkodásom akkori éveire, boldogan emlékszem rájuk: szerettem, és még ma is imádom tanítani, s azt hiszem, ezt érezték a gyerekek. Jószerint egyenrangúként vitatkoztunk, meg jókat nevettem velük. Sohasem tartottam magam a fűrészpör ízű tankönyvekhez. Arra törekedtem, hogy az iskolából otthont varázsoljunk közösen, s ne emberfaló műhelyt. Hamarosan Nagykanizsán találtam magamat a mai Templom, az akkori Tanácsköztársaság téren. Ahonnan a Közép-dunántúli Gázszolgáltató és Szerelő Vállalathoz kerültem oktatási előadónak. Ugyanis az 1968-as csehszlovákiai bevonulás miatti tiltakozásom okán ide száműztek. Nyolc hónapig ismételt olajipari ember lettem, de a versírást nem hagytam abba. Köteteim jelentek meg. Mielőtt azonban Baldauf Lajos igazgatóm véglegesített volna, mert közben fölmentettek 1968-as „bűneim” alól, sikerült visszatérnem a katedrára.

- *Valamint a megyei lap hasábjaira, ahol kiváló kollégád Varga Zoltán emlékezett meg arról 1989. július 1-jén, hogy elér-*

ted ötvenedik életévedet, s éppen 30 esztendeje jelent meg első versed. Ekkor már a polcokon sorakozott az 1976-ban megjelent Rapszódia a reményről és az 1984-ben napvilágot látott Nyár füstje című köteted. Ilyen teljesítménnyel nem dicsekedhetett akkor Zalában élő költő. Egyik méltatód is megemlítette, hogy „a szuverén írástudói törekvés kezdettől fogva összefonódik a sikeres tanári működéssel és közéleti vállalásokkal. Legelsőbbben a jazz nemzetközi rangúvá nőtt nagykanizsai ünnepeire kell gondolnunk, majd a filmklubokra és a könyvbarát körökre, amelyek támogató háttérül szolgálnak a költői arcképhez.” Aztán a verseidben uralkodó szigorú rendről értekezett a szerző.

Hamarosan, 1990. május 4-étől szeretett szülővárosod lapszerkesztőként is megismerhetett.

– Igen. Ugyanis átvettem a második évfolyamos Kanizsa című hetilap szerkesztését.

– *Amely ettől kezdve idegborzolóként is működött.*

- Szabadelvű emberként úgy gondoltam, hogy olyan lapot kell kiadnunk, amely a város közönségét érdekli, olyan eseményekről kell írunk, amelyről szélében-hosszában jár a hír. Például arról, hogyan kel el néhány városi telek, áron alul, mitől ideges az MDF, azaz hogyan szorult ki a párt elnöke a vb-ülésről, arról, hogy menedzser szemléletű polgármesterre van szüksége a városnak, vagy arról, hogy miért kellett pucérra vetkőzniük az éjfélutáni kisorsolt lányoknak igazgatók, tsz-elnökök, főkönyvelők, rendőrtisztek előtt. Igen, ilyen botrányszagú írások is a lapba kerültek. Közel ötven munkatárssal dolgoztam: valamennyi külsős volt, de amit megígért, azt teljesítette. Zsoldos Ferenc tanácselnöktől, majd a polgármestertől szabadkezet kaptam.

– *Még ebben az évben jött ki a nyomdából Holtág című köteted, amely 1978-tól 1989-ig írt verseidet adta közre. Idézzünk megint pár sort Varga Zoltán elemző ismertetéséből. „Néhányat e költemények közül már olvashattunk, így együtt, más művek közegében azonban újnak hatnak. Átvilágítják egymást, és együtt rajzolnak ki egy világgépet, sajátos belső tájakra épülő költői létformát. Azt a hajlamot főképpen, hogy itt a külvilág élményei is befelé terelik a gondolatot.”*

Céltudatos lapirányítóként ismerhettek meg munkatársaid, többek között e sorok írója is. Talán szerkesztői múltad tapasztalatod is magával hozta, hogy hamarosan négy-öt magyar összehajolt, csak éppen nem Párizsban.

- Hanem Hévízen, a Csokonai Társaság Tanulmányi Napjain. Leültünk páran, Tar Feri, Péntek Imre és még néhányan. Mondjuk, a Pannon Tükör mai szűkebb szerkesztői csapata. Arról beszélgettünk, hogy annyi kísérletezgetés, elsorvadt lapkezdemény után meg kellene indítani egy hosszú életű és nem csak Zala, hanem a térség irodalmát, művészetét is összefogó folyóiratot. Úgy véltem, hogy a megye- és országhatárt légiesíteni kell. Minthogy Péntek Imrének már volt lapja, a székesfehérvári Árgus, kézenfekvő volt, hogy az irodalomban eltöltött évtizedek alatt fölhalmozott ismereteimre, kapcsolataimra is alapozva, én irányítsam a miénket, mondhatnám, közfelkiáltással választottak főszerkesztőnek.

– *Ekkor már nagykanizsai középiskolai tanárként, és az 1994-ben megjelent Az idő metszetei című kötettel a zsebedben.*

– Igen, mert az Eötvösön kiegészítőként a szaktárgyaimból újabb, immár egyetemi diplomát szereztem. A Mező Ferenc Gimnáziumba kerültem 1982-ben, s onnan is jöttem el nyugállományba 2005. május 1-jével, 23 év tanárkodás után. Tehát tanítottam, verseket írtam és szerkesztettem; olyan arculatot akartam adni a folyóiratnak, amilyennel addig nem találkoztam a lappiacon. Ezzel az igénnyel, elképzeléssel indult el a most 10 éves Pannon Tükör, amelynek névadásában jelenlegi főszerkesztője, a József Attila-díjas költő, Péntek Imre is részt vett. Fél évtized múlva már úgy éreztem, hogy a folyóirat igazi támasza lett a térség kulturális életének. Ez tanárként sem állt távol tőlem. Rengeteg emberrel kerültem kapcsolatba tanári és irodalmi pályámon, volt lehetőségem föl kutatni a tehetségeket. Sietek hozzátenni: már az első számtól kezdve köteleességemnek tartottam, de a szerkesztőbizottság is, a lendvai, muravidéki szerzők munkáinak közlését, akikhez idővel csatlakoztak Szlovákiából, Burgenlandból, sőt a Vajdaságból is, például Tari Pista. Egyszerre majd száz szerzőnk lett, köztük nagy nevek is, akik tekintélyt adtak a lapnak. Tanárként megtanultam, hogy el kell fogadni a másságot, szerkesztőként pedig felidéztem magamban a latin mondást: „Varietas delectat”, azaz a változatosság gyönyörködtet. Így tanult a tanár a szerkesztőtől, a szerkesztő pedig a tanártól. Ez utóbbinak kiváló lehetősége adódott óráin véleménycserére a diákjaival a kortárs magyar – országos és helyi – irodalomról és művészetről. A gyerekek közösen tanították a tanárt és a szerkesztőt. Isteni vitáink voltak! A Pannon Tükörből sikerült kialakítanunk egy olvasmányos, a család minden tagjához szóló folyóiratot: voltak benne versek, kellemes elbeszélések, tanulságos, a környékről szóló szociográfiák, helytörténeti írások, fényképek akkor már országos hírű nagykanizsai fotóművészekről. Azt akartuk, hogy teret kapjon a térség irodalmi-művészeti-kritikai élete. Öt és fél évig irányítottam a lapot, amelynek ma is szerkesztője vagyok. Annak örültem, hogy általam tud megmutatkozni egy közösség, a sok ismert név mellett, zalai szerzők munkáiban.

– *Még jószerint a Pannon Tükör arculatának véglegesítése gyötört, amikor a Megyeházán 1997-ben átnyújtották a Megyei Alkotói Díjat. Az indoklásban azonos súllyal szerepeltek érdemeid a költészetben és a Pannon Tükör megalapításában, közismert folyóirattá fejlesztésében. Az érdemeidet dúsította egyébként az akkor közreadott Havak tánca című versgyűjteményed.*

– Nem csak elismerésnek, hanem biztatásnak is vettem. Olyan kiválósággal együtt kaptam meg Zala megye elismeré-

sét, mint a ma már Európa-hírűvé vált szívsebészeti központ megalapítója, Papp Lajos professzor.

– *Különös, hogy az indokok között nem szerepelt kötődésed a többi művészethez. Például a dzsesszhez.*

– Ne tőlem kérdezd az okát. Való igaz, hogy nem az a tanár voltam, aki csöngetéskor veszi a kalapját, és csak másnap látja újra a tanítványait. Mindig az volt a bosszúságom, hogy nem tudok eljutni Cserfőre. Nem azért, mert messze van, hanem mert külföldön vagyok, amikor itt játszanak a bandák a világ minden tájáról, ráadásul ma már a legkiválóbbak. Az vigasztalt, hogy például lengyel újtjaimról ölnyi dzsesszlemezrel tértem haza. A tanítványaim között rengetegen voltak, akik odafüleltek a mondókámra. Vagy szünetben dumáltunk, vagy a lakásomon csapatosultak a gyerekek. Az alapoktól kezdve beszéltem – és lemezeiről zenéltem – nekik a dzsesszről. Maradt tizennégy gyerek, aki rendszeresen följárt hozzám. Érdekes módon, az avantgarde dzsessz kezdett nekik ízleni. Közben Beke Árpád doktor szervezett dixieland zeneklubot az olajipari Erkel Ferenc Művelődési Házban. Egyszer üzent, hogy nem mennék-e át oda, a pár lépésnyi szomszédba. Az ottani igazgató, Horányi Iván átkerült a szemközti tisztiházba, ahol meg is alakítottuk 1972-ben a dzsesszklubot. Hamarosan 100-150 embert számláltunk az összejöveteleken. Az Alba Regia Fesztiválon is megjelentünk, és találkoztunk a rádió egyik szerkesztőjével. Ott helyben megállapodtunk egy felvételen és a feltételekben. Csodálkoztam, hogy csakugyan sikerült odaszerveznünk vagy fél ezer embert. Aztán bekerültünk a nemzetközi dzsessznaptárba, személy szerint én a Magyar Jazz Szövetségbe.

– *Volt hát, amiért állandóan figyeljenek rád, akiknek ez lehetett a dolguk.*

– Nem tudom, hogy kik figyelték a munkámat, de tény, hogy amikor megkaptam 1999-ben a Magyar Köztársasági Arany Érdemkeresztet, az irodalmi életben betöltött szerepemet emelték ki.

– *Az évezred fordulóján, amikor már megjelent a Holtág című köteted, s tán éppen születőben volt a Szodoma, az olvasók bizonyára fölűtték fejüket az új könyved mellbevágó címére: Arccal a Semminek. Ez volt a válogatott versek 2001-es kötete.*

– Pedig ez a Semmi nem a kiüresedést, hanem a másik partot érzékeltette, ahová át akarunk jutni, az egységes világba, amely egyre távolabb úszott, s úszik ma is az időben, merthogy elvették tőlünk.

– *Kik vették el?*

– A hatalmat rosszul gyakorlók, a pökhendiek, a fölkészületlenek, a mindenkit kioktatók, a hozzánemértésüket nyomulással palástolók. Akik a népet tárgynak, eszköznek tekintik.

– *A tapsok népének.*

(Suhanásnyi mosoly, annak jeléül, hogy nyakon csíptem egyik kedvenc szóösszetételét.)

– Akkor úgy éreztem, és ma sem sokkalta másként, hogy csalódtunk, sok-sok milliónyian. Tragédia ez nekünk, akik nagyon sokat vállaltunk, hogy egy másik világ szülessen meg. Ma sem látok választást a jövő egyik útja között sem. Magára hagyott ország, magukra hagyott emberekkel – ezt látom ma. Megint a szerzésvágy a vezérlő elv. Kölcsönzött fénnel, hittel nem lehet világot építeni. Néha úgy érzem, hogy az általunk elrontott ötvenesek elrontott gyermekeivel nézünk szembe.

– *Tehát elérkeztünk legújabb kötetedhez, a 2004-ben megjelent Szodomához...*

– Úgy érzem, hogy benne a rommá lett világra nézünk vissza. De hol az a krisztusi áldozat, amely Szodoma bűneire néz vissza?

– *Negyvenöt éves, sikeres alkotói munka és a különböző lapokban, folyóiratokban olvasható ugyanennyi könyvismertető, kritika után miért érezhető ki a verseidből ma is valami életuntság?*

– Nem életuntság az! Egy dolog, hogy az ember megpróbál a valóságba kapaszkodva hasznosulni. Azt akarod tudni, miért, hogy a valóságban, a köznapokban elért sikerek nem szereznek örömet, a kötetekből a borúlátás sugárzik? Tüskés Tibor egyszer azt írta, hogy ez termékeny pesszimizmus. Ugyanis arról van szó, hogy mi akartunk valamit 1956-ban, amit teljesen félreértettek és oly módon vontak felelősségre, hogy derékba törték tizennégy éves emberek életét. Nehezen tudtuk ezt kiegyenlíteni, s csak részben sikerült. A társaim is a helyükre kerültek, több diplomával. Nekem pedig fel kellett dolgoznom, hogy ellenséges világban élek, s azt, hogy itt nem ártottunk senkinek. Rendet akartunk. Például jóakaratóan röplapon kértünk mindenkit, hogy a Bányász-meccs idején ne menjen az utcára. Ennyit. Később éveken át kerestem, hogy megtaláljam azt az öt centi napfényes helyet, ahol dolgozhatom. Folyamatosan meg kellett újítanom a keresést, hogy ott lehessen azon az öt centis napon.

– *Valószínűleg sikerült is, hiszen folyamatosan jelen voltál és vagy a közéletben, a költészetben az alkotói díj és azóta is. Mégis verseidben olyan értelmező jelzők, hasonlatok, metaforák sorozatát találjuk, amilyeneket aligha vár az ember. Lapozzuk föl a Szodoma kötetet! Ezt írod: 'Út sehol, s ki átvezessen e fordított hazán' – 'Hibbant forrás üdvére várni' – 'Csillagokkal szeplősített hazánk, a hű karám.' – 'Béklyóztottak országlását, törvényt, ami ködbe von?' – 'fölmagzik a hamis félelem' – 'öklendeztet szabott hit, a rend, a szó' – 'a csönd kietlen teremben ácsol házat, hazát.' Nagyon erős képek.*

– Most ne menjünk bele, hogy a képeknek a mai költészetben más a kifutásuk. Ebben – a fordított hazáról szólva – az is benne van, hogy kötődik is az ember, meg az is, hogy amihez kötődik, az taszítja. A veled vagyok, meg nem is, ellened

is, meg nem is állapot végig kíséri az embert egész életén. Az a csillagokkal szeplősített haza arról szól(na), hogy a szeplő megjelöli az embert, néha el is csúfítja. A csillagok pedig nem pulzárok és nem hatágúak, hanem ötágúak, a színükről pedig ne beszéljünk. De minthogy „szeplősítik a hazát”, nyilvánvalóan megbélyegzik.

– *‘Megnőtt az öklök tiszta érve.’ Ezt hogyan értjük? Lehet az öklöknek tiszta érvük?*

– Nincsen ebben semmi különös. Azok a dühök, amelyek bennünk fortyognak, igaz dühök. Ugye, megszületett egy másik fajta világ...

– *Amelyen vezet, ahogyan írod ‘kanóc út a pusztulásig, arctól arcig aknazár’?*

– Az arcok nem simulnak egymásra. Másutt arról írok, hogy a maszkok mögött egy másik maszk lapul. Egyébként Tarján Tamás írta, hogy megújítottam a magyar dalt, hiszen a zárt formákat szeretem, pedig a belé erőszakolt képtömeg kifelé nyit a zártságból.

– *Újabb sorok a Szodomából: ‘túl a csöndből hallani ...holnapunk se lesz szabad’* – Nem is lesz. Hogyan lehetne szabad olyan életnek a jövője, amelynek béklyózott a múltja? Ugye, emlékszel a hű karámra? Lehet benne futni, hogy mennyit, attól függ, mekkorára építik. Akármekkora is, értelmetlen a futás maga. Legföljebb meg kell szokni a karám határait. Ezek a versek két okból is születtek. Megfogadtam Csorba Győző tanácsát, hogy mindennap kell írni valamit, legföljebb majd később hasznosul. A másik: Soros-ösztöndíjasként össze kellett állítanom egy kötetet, másként visszafizethettem volna a támogatást. Nos, kitergettem a vers-cédulákat, elkezdtem belőlük verseket építeni. Mint annak idején Berzsenyi.

– *Ehhez képest megjelent a Szodoma, amely már a címében sem a vidámság maga.*

– Amikor az ember az üres papír előtt ül, nem tud szabadulni abból a körből, amely meghatározza. A versek én vagyok. Veszek egy képet Egyszer az jutott eszembe például, hogy ‘tárd ki karod és életed álmodd egésszé’. Vagyis ölelésre készen állsz, csak még hiányzik a világ válasza. Nos, ma is erre várok. Én készen állok.

– *‘A hobbant forrás üdvére’?*

– Talán elhagyhatnánk a jelzőt, hiszen valamiféle megtisztulásra kellene várni, ez biztos. A Szodomából is a jövő pirkad elő. Olvasd csak! ‘Feszítsd karod, s magad fölé emel talán a pillanat, s lázít majd a másokért tört bozót, a félszeg áldozat, s vacogva, ha így leszel több, vállalod újra a hazát, földi dolgok józanító szemhatárnyi magasát.’ Tehát a körülmények ellenében nem tudok létezni, sem írni.

Nagykanizsa, 2005. okt. 18.

(A beszélgetés a Zala megyei Alkotó Díjasokat bemutató sorozat részeként készült. Reméljük, hamarosan kötetben is olvashatók lesznek a tudomány, a gazdaság és a kultúra jeles személyiségeiről készült pályaképek.)

Büky László

Az utak és útvesztők elejéről és végéről

Az 1960 körüli években képesítés nélküli nevelőként sok olyan fiatal tudott falusi iskolákban elhelyezkedni, aki ilyen-olyan okok miatt nem jutott be főiskolára, egyetemre. Többeket származásuk, szüleiknek a „felszabadulás” előtti társadalmi helyzete vagy éppen az 1956. évi forradalomban való részvétele miatt nem engedett tanulni a hatalom; akinek zsenge kora ellenére magának is volt valamilyen foltja a szocialista rendszer meglátása szerint, ugyancsak könnyen kívül rekedt. Ugyanakkor a képesítés nélkül az általános iskolák felső tagozatában tanítókat tömegesen vették fel a főiskolák, így a vidék tanárellátása is megoldódott, az állam pedig sokat megtakarított a munka mellett, levelező tagozaton tanuló (és kis fizetésű) „kép. nélk. nevelők” alkalmazásával, akiknek zöme örömmel húzta a kettős ígát: tanult és dolgozott (természetesen alacsony fizetésért).

Magam is ekként dolgoztam a korpavár-palini iskolában. Magyar, orosz és kémiát tanítottam, s amint lehetett, jelentkeztem a pécsi főiskola magyar-történelem szakára.

A seregnyi levelező hallgatóval úgy igyekezett a főiskola boldogulni, hogy a zalaiak számára Zalaegerszegen szaktárgyi megbeszéléseket tartott. Az egyik ilyen eligazító nap után 1961 őszén visszavonatozva Nagykanizsára ismerkedett össze négy tanárpalánta: Németh Erzsébet (majd Büki Pálné, később Büki Erzsébet), Takács László, Pék Pál és én. Mindegyikünk a környéken dolgozott, Pék Pál Murakeresztúron, Németh Erzsébet Nagybakónakon, Takács László Szepetneken. Az a csupán félig-meddig diákélet, amely a levelező hallgatóknak jutott, már bizonyos mértékben összekötött bennünket. Csakhamar kiderült, hogy Németh Erzsébet kivételével mindegyikünk versíró fajta, a megyei

lapban én már elsős gimnazistaként publikáltam (1957-ben), s 1959-ben Pék Pál is ott jelent meg először, ha jól emlékezem. Takács László visszafogottabb volt, sosem küldött verset a Zalai Hírlaphoz, majd csak évek múltán közölt verset a rádióban, majd Pécsen. Büki Pálné könyvtár-pedagógia és iskolai szervezeti rendszerek tárgyában közölt írásokat, illetőleg egyebek mellett újságíróskodott; 2006-ban Pro Urbe-díjat kapott Nagykanizsától.

A Sugár úti nagykanizsai művelődési házban laza szervezeti keretek között működött egy művészetkedvelő klub, amelynek egyik estjén a Zalai Hírlap kulturális mellékletének – itt jelentek meg az úgynevezett megyei írók és költők – megvitatása volt. A lap is képviseltette magát. Valamiképp vita támadt a költészetéről. A vitáról rövidesen terjedelmes beszámolót közölt Takács István az újság munkatársa: „[Ez a] költőnek-embernek egyaránt kezdő ifjú zavaros nézeteinek felvonultatásává vált” (Néhány őszinte szó ifjú költőkhöz, Zalai Hírlap 1963. március 10., 5. lap). „A két ifjú ember és zeneiskolai tanár társuk” a cikkben elmarasztaltatott, mert az újságíró szerint közölni kell velük, „[...]” hogy ebben az országban marxista–leninista politika van, hogy van szocialista kultúrpolitika” és így tovább. Mindezt részletesebben már megírtam a Pannon Tükörben (1999. 5. szám, 50–3.p.: Utak és útvesztők. Ezt a címet egyébként – beleegyezéssel – Pék Pál adta). Mondanom sem kell, hogy az egyik zavaros nézetű ifjú költő Pék Pál; a zenetanár pedig néhai Noll Ferenc volt, akinek leánya sok év múlva a szegedi tanszékemen volt demonstrátor, ma a televízió munkatársa. A vitában Takács László barátunk nem vett részt, haza kellett sietnie az esti gyerekfürdetésre... így csak mi tudtuk meg az újságíró (elvtárs) szép képzavart tartalmazó kitételéből, hogy amit mondunk, az „[...] a l’art pour l’art felmelegítése új köntösben [...]”. Az újságíró azt is tudtukra adta, hogy ugyan „A vitatkozóknak benne élnek a mai életben, de abból mást, mint önmagukat, alig vesznek észre. Pedig kitől várjuk, hogy a márt megírja, ha nem a húszegynéhányévesektől? S mégis az a helyzet, hogy például a kanizsai írók legfiatalabbja – beküldött írásai témáit tekintve – az a Morvay Gyula [1905–1998], aki pedig koránál fogva már a középkorú jelzővel sem illethető.”

Megtudtuk továbbá, mi a teendő: „Tükrözni akarjuk a párt [MSzMP] irodalompolitikáját és egész kultúrpolitikáját, munkálkodunk a szocialista eszmeiségű kultúra megteremtésén”; s a „szocialista realizmus” lényegéről is megkaptuk a tudnivalókat...

Negyvenöt év múltával egyszerű módon ellenőrizhető, mire jutottak a „zavaros eszmeiségű” ifjak, hiszen számon tartja őket a Magyar irodalmi lexikon (Akadémiai K., Budapest, 2000²).

A már említett megyei írók önálló fórum után vágyakoztak. Ennek megvalósulási fejleményeiről tájékoztatott Pék Pál 1962. VIII. 3-án kelt levelében (ugyanis Balatonfenyves felsőn nyaraltam) az otthoni, kanizsai eseményekről:

„Édes barátom az úrban!

[...]

Az a bizonyos lap [a későbbi Életünk], úgy látszik, megszületik, de azt hiszem, hogy torzszülött lesz szegény, mert a szerkesztőbizottságban Lázár [Tibor] és Horváth Laci bácsi is bent van. Ezzel kapcsolatban Laci bácsi egyetlen problémája, hogy mi lesz Morvay [Gyulá]val, mert »jaj istenem, ez állandóan áskálódni fog«. Ahogy ott figyelemmel kísértem a beszélgetést bokros teendőim mellett, a következőket szűrtem ki, és közölhetem veled: – példányszám: 5 000!! (Kinek fogják eladni?) – ár: 10 Ft. (Ki veszi meg? – Ez különben ua.) – három havonkénti megjelenés (egyelőre.) – résztvevők: Vas – Zala – Veszprém népköztársasági vármegyék. – beindulás: bizonytalan (anyagot azért lehet Horváthnak vagy Lázárnak adni) – megye 30 000-et ad. (Inkább nekem adná, mert ez úgyis bedöglök.)

Veszprémhez képest nullák vagyunk, Vas valamivel jobb, örülünk tehát, hogy egyáltalán bevettek. Hol írunk, hol nem, (de inkább hol nem!), tehát a biztosíték, amit letehetünk az asztalra – jóformán semmi.

De bevettek, de benn vagyunk,
egyszer meg is fulladunk,
ihaj-tyuhaj,
recece! [...]"

Évtizedek múltán szívós akarattal Pék Pál megvalósította a Pannon Tükör című kulturális folyóiratot, amelynek próbaszámát megküldve írta 1995. december 10-én:

„Lacikám,

ezer éve nem jelentkeztem, ezért elnézést kérek, de most igazán van miért. Itt a lap, amit már oly rég áhítottam; s végre pénz is van, szellemi kapacitás is, ha még áll, hogy szívesen kötödsz egy ilyen periodikához (kéthavonta jelenik meg), akkor hívlak: írd a lapba! Verset, kritikát, ami jól esik, bár én most kritikára biztatlak. [...]"

Örülök, hogy vállaltad Takács Laci bemutatását, hiszen ez szívügyem. Lacinak egyébként áprilisban jelenik meg egy testesebb kötete.”

A Pannon Tükör próbaszáma 1995-ben jelent meg, majd a következő évtől az első évfolyam. Takács László (1935–1990) barátunk kötete is megjelent Még élsz, fényeskedsz – Válogatott versek, Pannon Tükör Könyvek, 1996. A költészet napjára, április 11-ére Pék Pál megszervezte a könyvbemutatót, amelyen nekem jutott a barátunkat méltató emlékezés nehéz tiszte.

Az áhított folyóirattal kapcsolatos munka nehézségei természetesen nem kerülték el Pék Pált, 1998. október 5-én írta:

„Kedves Lacikám, –
itt van végre egy levél, de hogy hosszú lesz-e nem tudom, hiszen panaszkodni nem akarok, s alig történik velem valami; három íróasztal között futkosok (tanári, otthoni, szerkesztőségbeli között), a legszükségesebbeket tudom csak teljesíteni – a PT [Pannon Tükör] körülíket már csak egy kihűlő szerelem gubancait fogva –, úgyhogy, ha megértesz, köszönöm. [...] A PT egyre nyögvenyelősebb, s a legfőbb veszély, a pénzforrás(ok) kiapadása már nem csak Damoklész kardja, de mocsarasodó gödör is, amelybe mindannyian bele fogunk fulladni. [...]

Néha azt gondolom, a legjobb az volna, ha visszavonulnék végre, és csinálnám azt, amire szántam az életem, s amibe Takács Laci talán belerokkant. (Mindamellett: neki volt igaza.)

Örülnék, ha Te kitartnál mellettem, s időnként írnál nekünk.”

Pék Pál 2000. augusztus 30-ára keltezett fénymásolatú köriratban tájékoztatott (nyilván másokat is): „a Pannon Tükör fizetésképtelenné vált”; „[...] az amatőrökből álló zalai íróegylet 2001. szeptember 1-jétől a főszerkesztőt menesztette, s indoklásul az anyagi nehézségek mellé a nemzeti irányvonal megerősödését sorolta, ill. az általa pártfogolt amatőrök munkáit kívánta a lapban látni [...]. A küzdelmet, úgy vélem, nem érdemes folytatni, a múlt szelmei itt tovább kísértenek [...]” – Egyébként a folyóirat háza táján történekről részletes beszámolót adott a Magyar Nemzetben Pósa Zoltán (2000. szeptember 12.).

„[...] oly mértékben nyomasztanak az utolsó két év méltánytalanságai, hogy – úgy tűnik – helyes, ha kihátrálok a közéletből. Közben jókat derülök (noha keserves vigyorokkal) azon, miképpen hagynak cserben, kiket öt évig a Pannon Tükör keblén melengettem [...]” – írta 2002. május 3-i levelében. Később is lehangeltséggel kezdte leveleit (2003. június 3.):

„Kedves (sokszoros) doktorom!

Megvagyok, noha nem oly optimistán (s főként sikeresen), mint Kegyelmed [...], mégis: 65 évesen, még utolsó aktív évetem töltve, ezt-azt bütykölgetve. Szóval: élek de ebbe más is belehalt már (vö. József Attila). Viszont igyekezem kikerülni a csapdákat: utazgatok (hogy mindig másutt villogva kikerüljön az elkerülhetetlen) [...]”.

2008. július 24-én Nagykanizsán jártam, amikor kerestem Pék Pált, a kaputelefonra nem volt válasz; egyik telefonja közölte, hogy az előfizető nem érhető el, a másik készülék üzenetrögzítőjére mondtam hát, hogy itt jártam. Később tudtam meg, hogy ő éppen azon a napon az elkerülhetetlen útra tért...

Bence Lajos

Minden időből kizuhantan...

(I. M. Pék Pál)

Amikor először hallottam a nevedet, azt hittem vicc, amolyan muravidéki élcelődés, Pékpalis. Első találkozásunk sem volt amolyan magyar–magyar összeborulás. Ma már tudom, intelmed, melyet az első Összhang antológia alkalmával intéztél: szabad-e így, szinte „nyelvtelen” állapotban kezdeni, a nyelvi fűszerszámok mellőzésével írni – később termékeny talajra hullt. Elkezdtem igazán írni. A kezdeti ellenszenv később oldódni látszott. Ma már tudom, főleg aranykeretes szemüveged készített viszolygásra, az „úri” költői attitűd elválaszthatatlan kellékét idézte fel bennem.

Pedig akkor már túl voltál a „vidékiség”, a „kanizsaiság” hátrányos megkülönböztetésén, amolyan vidéki Pilinszkyként emlegettek irodalmi körökben.

Fő művedet, a Pannon Tükröt azonban a késői életben alkottad meg. Ebben mi, muravidékiek is helyet kaptunk, bár sohasem azt, amit műveinkkel kiérdemeltünk (volna).

Kies hazánkban, a verssel megvert/megáldott Zalában azonban te jelentetted a költőt. Emlékszem, nem kevés jó szándékú irigységgel a hangodban mondtad a Kanizsa városi kitüntetéskor, amelyet te is, én is átvehettem - ennek a megyének az alkotóit „országos” szinten elfelejtik, ritkán talál el valakit valamely kitüntetés, ezért külön örömmel nyugtáztad a Magyar Művészetért Díjamat. Meg kell ezt ünnepelni, rajongtál még a díjkiosztás előtt, aztán mire vége lett a ceremóniának, nagyon elfáradtál, így az „utolsó” koccintást, közös vacsorát is lemondta...

Kedves Pali, nyugdíjazásod óta egyfolytában betegeskedtél, ezért az amúgy is gyér találkozásaink még gyérebbek voltak, remélem, megbocsátod ezt nekem. Az oly sokszor megbeszélte pincelátogatásod is elmaradt a Lendva-hegyen. Nyugodj békében! Irodalmi példát ad mi, muravidékiek is szívesen felvállaljuk, tudva-tudván, szavunkra-hangunkra csekély számú irodalombarát figyel. De már vannak felcsillanások, s ez erőt, bátorságot ad a folytatáshoz.

Életműved azonban így is egész, azt is mondhatnánk, egyenletes vonalú, amint elkezdted, úgy végezted.

Mert megtanultad jól: „Zokszót sem, ha élni akarsz”. S az „elrontatlan” forradalom is „útvesztő lett”, s már senkit sem „gyújt”. Az Összhangban, mely „egy újfajta irodalmi akció első lépése volt”. Mellesleg a szabadság mámorában joggal érezhettétek: „mintha láthatatlan kezek felszedték volna a szellemi határkarókat”, kevés szó esett a további együttműködésről, a muravidéki magyar irodalmi sziget pedig nemigen foglalkoztatott akkor még senkit. Inkább magunkkal foglalkoztunk. Kis ars poeticában neked is volt néhány bánatos szavak: „a köznapok tüzét-fagyát, fölkavart szennyét, kicsinyességét egyre nehezebben viselem” –írtad. Nagy sértésnek számítottak ezek a szavak akkortájt. Tudad-e? S a folytatás is. („Negyven év omladéka fullaszt talán?”) De a befejező mondatban már az a felelősséggel megáldott/megvert, a közösségért mindent feláldozó költő szólal meg, akinek szavára érdemes hallgatni.

„Sorsom mégis a sorsunk, s én nem akarok mást, mint azt végigélni tisztán és hasznosan” – egyenes és tiszta vallomás volt ez akkor. Egy az erkölcsi próbákat és próbatételeket derekasan kiállt költő vallomása, aki „tisztán” és „hasznosan” élte le életét, kanyargós pályán, de a „kométák” gögös makacsságával.

Ahogy múltak az évek, s ahogy fogyott az orsóról a fonál, a hőkölés lett verseid egyik kulcsszava. Persze nem az önfeladásról szólnak ezek a versek, nem nyafogások, s nem jeremiádák. Inkább amolyan latinos rezignáció, tragikus felhangokkal, néha egy mondaton belüli, egy kulcsszóra redukált, dekrétumszerű „szóváltással”: torkodra forr a jóremény.

Utolsó, az „intenzív” való találkozásunkkor már a monológé volt a főszerep. Szolívával meghatódva álltunk: – Hát ennyi egy zalai költő élete – dörmögtük szinte egyszerre. Kint zuhogott az eső, én meg a „partatlan óceánna” dagadt tenger hangját hallottam valahonnan: „Minden időből kizuhant / is tenger zuhog legbelül” – ahogy a Szökés című versedben írtad, remélted. Aztán karjaira emelt a víz, majd a Révész ladikján suhant veled Tova...

Lehota János

A tanár és a költő

Csokonai csurgói éve és Arany János nagykőrösi évtizede után igazából Babitscsal kezdődik a bölcsélet magasabb végzettsége „írástudóink” körében, addig irodalmi életünk nagyjai jogot tanulnak. A bölcsészek közül tanárok így is csak rövidebb ideig lettek, mint Juhász Gyula is, vagy nem fejezték be bölcsészeti egyetemi tanulmányaikat, mint Tóth Árpád vagy Kosztolányi. Radnóti diplomát szerzett, de nem tanított, József Attila viszont éppen a diplomához szükséges utolsó vizsgát nem tette le, ám ő éppen így „tanított”, mégpedig „nem középiskolás fokon”.

Írástudóink tehát ha tanárok lettek is, pályájukat nem a katedrán járták végig. Ezért is szólhatok Pék Pálról, mert ő teljes életet élt az iskolában, diplomája megszerzése után hatvanöt éves koráig tanított. Pályája első felében általános iskolai tanár volt, a másodikban egyetemi diplomával középiskolába került. Innen, a Dr. Mező Ferenc Gimnáziumból ment nyugdíjba.

Pék Pál tanár volt, aki költő? Vagy költő volt, aki tanár? Ma még nehezen tudjuk ezt különválasztani, mert nagyon sok embernek tanára volt. Ezeknek az embereknek a tanársága volt meghatározó értéke. Tanáregyéniség volt, aki szerelmese az irodalomnak, szerelmese a művészeteknek, különösen a zenének. Tanáregyéniség volt, aki az örök értékeket őrizve és közvetítve mindenben tudott új horizontot nyitni, és ezzel a tanítványok alkotó látásmódjának is

teret adott. Tanáregyéniség volt, aki maga is alkotott. Költő volt.

A tanárt idézem fel én is. Több mint három évtizedig kollégák voltunk, bár nem azonos iskolában tanítottunk. Végezte a tanári feladatokat, amelyek évről évre visszatértek, amelyek nem látványosak. A növendékeket nem a forró napfény közelében kell érlelni, de a nap melegének szeretetét éreztetni kell velük. Pali szerette tanítványait, tanítványai is szerették őt. Szerette a tanári munkáját, hivatásának tekintette azt.

Pék Pál tanár úr számomra elsősorban mégis költő volt. Költő volt, aki tanár. Én hamar különválasztottam a kettőt, pedig a közös tevékenységeink a tanári munkánkban voltak. Bizonyos vagyok abban, hogy ő is különválasztotta ezeket, éppen azért, mert jó tanár volt. Költői lényegét szemérmesen, de ismertségre és elismertségre éhesen magasabb szinten élte, amit egyre magasabb szférákba emelt. A tanár köztünk élt, a költő a magasban létezett. Aki nem ismerte, nem is érthette őt, de akik ismerték, sem érthették igazán. Sokszor összekeverték a tanárt a költővel, és a költőtől várták el azt, amit a tanártól kívántak.

Talán megsejtettem benne a költői lényegét: mindent akart, és a semmivel kellett szembenéznie. Nem újdonság ez, a művész nagy csapdájáról van szó, amibe ő is beleesett. Ő a forradalmat tartotta választóvonalnak, szerintem már korábban megtörtént ez, ezért nem is keresem a múltat. József Attilánknál is mondhatjuk ezt is, azt is, mint ahogy maga a Horger-esetre hivatkozik. Nagy titok az, ha az ember nem tud közügyi ember maradni, nem elégszik meg Isten szép adományával, nem elég neki az elvégezhető munkája. Nem kutatom a titkot. Isten itt hagyott magából valamit Pék Pálban is, és ő ettől nem szakadt el: a mindent akarta. A semmiben pedig a szomorú-szenvedő költői lényegét a tiszta lelkű, szeretetre méltó tanárember fedte el. Én a költőt szerettem.

Kardos Ferenc

A költő tanártól – a tanár költőig

Egy tanítvány gondolatai

Pék Pál költészete messzi utakra vitt bennünket, olvasókat. Messzi s néha nehezen követhető hegyi ösvényekre a világ és a magyar irodalomba, a hőszi időkbe. Még 1956 is sokkal messzibbnek – kegyetlenül messzinek és homályosnak, hőszinak – tűnt verseiben, mint amit az idővel mérhetünk. De Pék Pál, ahogy mi kanizsaiak hívtuk, „Pékpali”, eközben köztünk járt-kelt, ahogy egy ember: néha hiúsággal taglejtéseiben, néha fáradt mozgással, volt hogy csak önmaga kijelentőjeként s volt, hogy beszélgetőtársa gondolataiban kutatóként. Egyszerre próbált régi világok és értékek profétája és vagány kortárs értelmiségi lenni, egyszerre akarta mindannyiunk társaságát és az alkotó magányt. A messzi útra indult, következetesen ellentmondásos költő Pék Pál irodalomszervező és –teremtő tevékenységét is áthátolta ez a kettősség, ami a teremtő magányosságot igénylő alkotó és a közlés lehetőségét megszervező közember, a „költő” és a „tanár” habitusa között állt fenn, feszült. De talán éppen ez az örökké felajzott kettősség adta hatásának erejét Nagykanizsán, Zalában.

Közéleti szerepeket is vállalt, módjával, s a rá jellemző egyéni hozzáállással. A média jobbjára költői munkásságát mutatta be, ő is elsősorban közéleti szereplőként jelent meg a médiában, persze háta mögött egy könyvespolcnyi irodalmi tanulással. A rendszerváltás előtt és környékén az újságírás körül forgott élete, de a közélet (különösen a politikai) nehezen fogadta be egymásnak is feszülő gondolatait, őszinteségét, félreértette elvi kérelhetetlenségét és gyakorlati kompromisszumkészségét, de leginkább vele is az volt a legnagyobb gond, hogy gondolkodása nem viselte el a politikai és közéleti platformok ígáját. Értelmiségi léte mindenhol megjelent, legyen az a jazz, a filmezés, vagy a képzőművészet. Irodalmi kapcsolatait a helyi irodalom szolgálatába is állította: Fodor András, Nagy Pál, Tüskés Tibor, Péntek Imre, Szúnyogh Sándor, és mások részben általa kerültek kapcsolatba Nagykanizsa szellemi életével, s 1995 után ez a kapcsolatrendszer Zala irodalmi lapjában, a Pannon Tükörben is megjelent.

Ezeknél a látványos szerepeknél intimebb, de sokunk számára legalább ilyen fontos szerepet mutatok most be, s azt, hogy e szerepben a költő és a tanár látószöge hogyan vegyült.

Amikor megismerkedtünk, az 1980-as évek elején, gimnáziumi tanárként a könyvtárban és a valamikori Erkel Ferenc Olajipari Művelődési Ház irodalmi körében találkoztunk. Tanárként tanítványai közvetítésével kerültem közel hozzá, s ahogyan mind jobban összebarátkoztunk, megismertük egymást, egyre több diákot küldött hozzám és másokhoz a könyvtárba segítségért. Megfigyeltem, hogy az ő diákjai sohasem voltak közömbösek velem szemben, vagy rajongtak érte, vagy nagyon nem szívták, attól függően, hogy milyen „eredményes” volt a tanár és diákja közt a kapcsolat.

Nyilvánvaló, hogy ehhez hozzájárult őszinte szókimondása – tehetségről vagy tehetségtelenségről – és benne rejlett a tanár és a diák részéről a tévedés veszélye is. Az volt diákjaiban a legkülönösebb, hogy nem egy feladattal, hanem egy gondolattal jöttek hozzánk, a könyvtárba. Egy tág témában megtalálni önmaguk kérdéseit és válaszait – ez volt igazából a feladat és mi, könyvtárosok (akik ugyancsak megítéltettek a tanár úrtól) megtehettük azt, ami ritkán osztályrészsünk, kalauzsolhattuk a diákokat a résztémák, kérdések útvesztőjében. Szerette a vállalkozó szellemű, kissé vagabund, nem a mindent, hanem a valamit megtanulni akaró diákokat. Mondhatni tanárként a költői szellem szabadságát akarta megtanítani diákjaival, az alkotás élményét és felszabadító erejét akarta nekik megmutatni, és bennük viszontlátni. Ha sikerült, akkor a könyvtárosnak is jelezte, hogy eredményes volt a kalauzolás. Pék Pál így volt tanárként költő.

A Tanár úr és néhány tanítványa – s nem csak az irodalomhoz kapcsolódóan – a mester-tanítvány kapcsolat egyik, ma lehetséges mintáját adta mindannyiunk számára. Olyant, ahol a mester tanítványt választ és a tanítvány is mestert, ahol a tanítványt semmi nem kötelezi a tanítványságra, csak a mester személyes ereje, példája és a mesternek nem elég csak a mesterségre tanítania, hanem azt is meg kell mutatnia, hogyan is válhat valaki értelmiségivé, alkotó emberré.

Ma, amikor a középiskolák jobbra csak ismereteket közölnek és oktatnak, s nem marad sem idő, sem emberi erő, kapacitás a nevelésre, hiánypótló tevékenység ez, s csak kevesen vállalják fel. Persze Pék Pál mindvégig tudta: a kisvárosban élő értelmiségi számára kötelező feladat ez, s nehezen átruházható. Nem is ruházta át, és csak azt várta, hogy a diák is fogadja el a tanítványsággal járó intenzívebb kapcsolatot. Egy ilyen kapcsolatból aztán lehetett bármi, lett is, barátság, később újra építhető jó kapcsolat és összeveszés. Az láttam, hogy Pék Pál nehezen engedi el tanítványait, és sokáig kíséri figyelemmel útjukat (tudtuk nélkül).

De nem költőként volt-e tanár? Az ember nem bújhat ki a bőréből, és Pék Pál sem bújhatott ki, amikor kezdő (fiatalabb és kevésbé fiatal) költőknek segített abban a közös reményben, hogy megjelenik az első olvasható írásuk, könyvük. Az 1980-as években az irodalmi klubban, a folyóiratokban, a helyi rádióban és TV-ben s aztán 2005-től a Pannon Tükörben sokszor „oktatott” bennünk arra, hogy a költészet vizein evezve (hánykódva) merre is tekintsünk, honnan várjunk jó szeleket. Közben az általa felfedezettekkel és a hozzá fordulókkal egyénileg is foglalkozott, s többségüknek meg is jelent első, alapozó kötete. Most csak Gyurik Irént, Fa Edét, magamat említeném föl e sorból, de a mai nagykanizsai, városkörnyéki költők, írók többsége kapott tanácsot, segítséget tőle. Természetesen ez a tevékenysége – felnőttek lévén

Pék Pál: Az elmerült sziget című kötetének bemutatóján az Ünnepi Könyvhét kanizsai programján a Honvéd Kaszinó tükörtermében. Mellette a beszélgetőtársak Kardos Ferenc és Péntek Imre

(legalábbis látszólag) a költők – okozott sértődéseket, erősebb-gyengébb szakmai súrlódásokat, de azt látom, így húsz év múltán, mindenkin meglátszottak a pallérozás eredményei. Ebben az irodalmi nevelőmunkában valójában ugyanazt akarta elérni a gondolkodó és folyamatosan magát képző költői útra vezető mellett, mint diákjainál, a szellem alkotó szabadságát, s az ennek kifejezésére alkalmas embert. Azt, hogy még itt, Dél-Zalában se lehet és kell lemondani a legmagasabb szintű alkotás létrehozásáról, és még itt, Dél-Zalában is lehet világirodalmi, de legalábbis magyar irodalmi érvényűt alkotni, még ha nehezebb is. Bemutatta, hogy minden kipróbálható, ha van mondanivalója, de mindennek meg kell találni a kellő formát. Talán remélte azt is, hogy többen és jobban értik verseit, vagy az általa idézett műveket. Néha keményen fogalmazott az önmagunk (költői és emberi önmagunk) igényességét illetően, s ma én ezt tartom az alkotó ember legfőbb üzenetének tanításaiból – versein túl –. Így volt Pék Pál tanára a költőknek.

E két terület a tanár-költő és a költő-tanár határán jött létre az az irodalmi aktivitás, melyből kinőtt egy fiatal, kanizsai irodalommal is foglalkozó nemzedék, s mely nemzedék a „Csend ritmusa” antológiában mutatkozott meg leginkább. Persze vannak, akik azóta felhagytak – legalábbis egy időre – az irodalom alkotó művelésével, de páran, az ország más tájain tanulva, dolgozva, élve, részei a kortárs magyar irodalomnak. Nem is a személyek, hanem a jelenség volt fontos: tehetséges fiatalokat juttatott el Pék tanár úr az irodalomkedvelő, a nem tudás magabiztosságával és sekélyességével verselgető diák állapotától a szenvedélyesen, örök kételyek közt verset író költővé, „költőjelöltté”. Ezzel egy-egy időre fel is frissítette a kanizsai irodalmi életet, s csak azért időről időre, mert ezek a fiatalok hamar elhagyták a várost, máshová mentek tanulni, majd dolgozni.

Pék Pál irodalomszervező tevékenysége Nagykanizsán ebben a tanító, segítő, támogató munkában jelent meg leginkább, s ezt sokan köszönhetjük neki.

Alföldy Jenő

Pék Pál emlékezetére

A *nemzedék* szó sokat jelentett a 20. század irodalmában, ha a Nyugat egymást tíz évenként követő évjárait, a népi írókat vagy akár a „Fényes szellők” ifjúságát nézzük, nemcsak föllépésükben, hanem közös fájdalmaikban, büszkeségükben, egymásért való kiállásaikban és nosztalgiáikban is. Én olykor kételkedve figyeltem az életkor szerinti szerveződéseket, különösen, ha észrevettem, hogy inkább véd- és dacszövetségről van szó, mint – Németh László után mondván – egyazon eszmeáramlatban úszó egyéniségek összefogásáról és – hadd tegyem hozzá – rokonlelkek találkozásáról.

A kiváló költő és szerkesztő, Pék Pál halálával szívembe hasít a fölismerés: mi, egy időben született szellemi emberek fokozottan tartozunk egymásnak a figyelemmel, az érdeklődéssel. Különösen, ha kölcsönös rokonszenv áll fenn közöttünk, mint miköztünk, alig egy évtizeddel ezelőtti megismerkedésünk óta.

Kétségtelen: Pék Pál költészete későn keltette föl az érdeklődésemet olyan fokon, hogy legfontosabb költő-kortársaim között tartsam számon. De azóta, hogy *A bárány kiűzése* című kötete 1999-ben megjelent, igyekeztem behozni mulasztásomat.

Jellegzetesen huszadik századi költőt ismertem meg benne. Természete nagy paradoxonnal jellemezhető: szeretne minél jobban feltárulkozni – és mindvégig rejtőzködik maga teremtette költői nyelvén, stílusában. Életrajzi mozzanatok, sorsdöntő fordulatokat, nagy kínokat, megrázkódtatásokat és örömteli pillanatokot szinte sosem árul el, bár sugárzó képei jócskán utalnak rájuk. Nincs költő, akinek poézise nem a saját élményeiből táplálkozna. Pék Pál versei is élményekből párolódtak le, ám az emlékezet és a meditáció talán százszor is megszűrte őket, mielőtt elnyerték végleges formájukat.

Az elvontság nem öncél, nem az egyszeri és kiteljesülésre törekvő élet megkerülését jelenti a költőnek. A nagy célok, a szellemiek szabadulni vágnak a mindennapiság nyűgeitől, és valamilyen sajátos jelrendszerben szeretnének kifejeződni. Képekben, fogalmakban és ezek soha-eddig-nem-volt kombinációiban. Pék Pál költészete nem zavarosan gomolygó, érthetetlen műnyelven szól, hanem olyan absztrakciókban, amelyek a magyar nyelv tisztelétének jegyében tisztán kifejezik a költő eszméit. A tényeket nem megkerüli, hanem általánosítja: a törvényt fogalmazza meg, amelynek szellemében a dolgok megtörténnek és működnek.

Hogy milyen tények és történések fejeződnek ki a költő sajátos formáiban? – Törések, tragédiák, elárultatás és magárahagyottság. Belső erőgyűjtés, ellenállás. Szellemi támpontok keresése – nagy kultúra, és eltökélt bezárkózás minden talmisággal és alantassággal szemben.

Szeretem az életes költészetet, ha igaz, mint a természet a maga kimeríthetetlen változatosságával és gazdagsá-

gával. De szeretem az absztrakt költészetet is, ha olyan tiszta, egyanyagú és romolhatatlan, mint a maga törvényeinek engedelmeskedő kristályok, amelyek csak egyenes lapokkal és éllel határolt szerkezetekben és idomokban hajlandók összeállni.

Pék Pál versei zártak, tiszták, véglegesek. Végeredményben, úgy érzem, a költő életére hasonlítanak. Néha úgy látjuk, hogy töredékesek, mintha a kijegecesedés folyamata nem zárult volna le, mert folytatódni akar, túl a versen is. Nemcsak a befejezettséghez, hanem ugyanúgy a végtelenséghez is köze van. Figyeljük meg egy jellemző költeményét: címe határolt időt jelez – *Éjfélről reggelig* –, de a vers nyitott. Mintha arra szólítaná föl az olvasót, hogy ő járjon végére:

ha holdtükörben
verdes fönn az egek
árapálya

s ugatások hullnak
a rét ködbe rontott
bársonyára

s dőzsölhet a
nélkülem-én s helyette
a semmi túntet

s pőreségünk
öltözteti földre-sújtott
seregünket

a betérő is
csöndért követ sose
kérde ki van ott

a kinyaklottak
erdejében előtte
egy árny vacog

Vállalja a homályt, mint a holdfényes, kutyaugatásos tájat is, amelyben magányosan tűnődik a hasonló sorsúakon és a rászorulókon. A sorstársakból áll össze *földre-sújtott seregünk* – talán a nemzedék: a mi nemzedékünk –, és az talál hozzá, aki *csöndért követ sose / kérde ki van ott*.

Ő otthon van kiharcolt és megszenvedett világában – biztos pontnak vélem, immár a csillagos égen. *Csőndért követni* az ilyen embert érdemes.

Németh István Péter

Kihullt kalendárium-lap

Vannak nyarak, amelyeket nem úszunk meg anélkül, hogy egy-egy villám le ne csapjon a közelünkben. Ilyen volt nékem az az 1975-ös, amikor Simon István temetésén álltam szüleimmel a nagy melegben, s ilyen volt tíz eszten-deje is, amikor azt olvastam a napilapokban, hogy Fodor Andrást szó szerint magukhoz ölelték a balatoni hullámok Fonyódon. Júliusban hunytak el mindnyájan a következő írástudók:

*Füst Milán
Hernádi Gyula
Illés Endre
Kálnoky László*

*Kassák Lajos
Mészöly Miklós
Tompai Mihály
Vásárhelyi Miklós
Verbőczy Antal.*

2008 júliusában is több, hozzám közelálló alkotó ment el, közülük Gyöngyösi István hajdani poétával azonos napon: Pék Pál. (A *Magyar Nemzet*ben olvastam a gyász hírt.) Tapolcáról nézhetek utána már csak. Pék Páltól több postát, dedikációt és főképpen jó érzést kaptam, ahányszor csak verseit föllapoztam. Jó volna szót váltani most vele, tán arról éppen, hogy vajon tudja-e, kikkel látta meg a napvilágot egy napon? Pék Pál azonos napon született

*Huxley-vel
Junggal
Maurois-val
Shaw-val és
Szervátiusz Tiborral.*

Tanítványainak, barátainak és pályatársainak: sokaknak fog hiányozni. S nemcsak nemzedékének, s nemcsak a szűkebb pátriájának. Nézzük utána... Akkor kezdett verseket írni, amikor én megfogantam. Anyai ágon az őseim azon a tájon éltek, amelyet ő emígy ábrázolt *Rapszódia a reményről* című első verseskötetében:

*Tükrös a Mura,
és ködsapkás nagy fák ágain
pamatokban lóg a hó –*

*fagyott sorokban áll a száraz nád,
tar füzesből zeng a hallihó,
és szikrás ütemet zengnek a fejszék...
(Téli favágás)*

Úgy éreztem, hogy közöm van ehhez a fegyelmezett, Magyarország komorságához arányosan tragikus hangú, mégis fényes költészethez. Szomorú történelmünk stigmáit a saját bőrén is viselte: 1956 lángos, véres napjaihoz mindvégig elkötelezett maradt. Egyik, számomra legszebb fiatalkori verse szintén ezt tanúsítja nekem. (A költemény 1984-ben bekerül a *Nyár füstje* című kötetbe, s már címe alatt található az első könyv élén szerepelt Guillevic-idézet, amelyik Illyés másokért – egyedül ars poeticájára rímel: „Az aki egyedül megy / viszi magával a többiekét”)

*Hitemre-pántolt bénaság,
engedjete el, évek!
Parázson át és kínon át
az arcok visszanéznek, -*

*Tőlük az út is súlyosabb,
vergődőbb lett az ének –
Külön egekből lezuhant
békét már nem remélek...*

*Kiálts hát jótorkú világ,
kiálts e vad tavaszban...!
Kertemben hosszú-árnyú fák
égnék a virradatban.
(Kertemben hosszú-árnyú fák)*

E hosszú-árnyék kísérte Pék Pált mindvégig, s nyolcadik kötetében már nem is a fák, de a vértanús hónap s az idő felől nyúltak meg árnyai ijesztően. Ellenükben vele a forradalom emlékének tündöklete maradt, a valóságos harcmezőknél sokkalta elfoglalatlanabb, metafizikai síkon segítette emberi-költői küzdelmei során:

*...nem tudva, az idő árnya
Nagyobb-e vagy az a fény,
Mi kőlyökkorunk vadonából
Egyszer mégis visszatér.*

*Nem tudva, egy más világban
Épül újra az a nap,
S fölemeli régi zászlónk
A legutolsó mozdulat.
(Október árnya (A hamis ünneplőknek))*

Pék Pál költészetéről két ízben írtam – Tüskés Tibor és Péntek Imre főszerkesztők kérésére. Úgy éreztem, hogy néki nem csupán kijár a jó szó, de épülő lírai életműve jelentősebb annál, mintsem hogy motívum-hálózatának vizsgálatát, teljes pályáivén átvonuló jelképrendszerének fölfejtését kikerülje, aki könyveiről ismertetőbe vagy kritikába fog. Ezért volt nehéz róla írnom. Bízom benne, hogy a mostani gyász leteltével majd író vagy filológus tisztelői közül lesz, aki Pék monográfiáját is elkészíti. A holt költők esetében az utókor hálája ugyanis mindig lemérhető azon, hogy egyáltalán föllapozza-e valaki a rá maradott verses örökséget. (Mondanom sem kell, Pék Pál sok száz oldalas lírai oeuvre-ének gazdagságát fölmérni s birtokba venni a magyar irodalom felelőssége, ám azt a közelállóknak kell elkezdeniük.) Pék Pál pontos helyét kijelölni a magyar költők között nem tisztem, ám a dunántúli poétákat, aki egyszer számba veszi, nem nélkülözheti Őt lajstromából, ha dolgát komolyan veszi, becsülettel teszi. Hadd utaljak Pék szülőföld iránti hűségére néhány adalékkal. *Szodoma* című könyvének címét például nem szabad még egyszer úgy megközelíteni, hogy annak csakis az ószövegségi értelmezését adjuk. (Így tettem balgán magam is még 2004-ben... PT. 5. szám.) A néphit szerint ugyanis a Balaton alatt található ezen elsüllyedt bibliai város, amelynek a déli parton még a harangját is kifogták a halászok. A másik: Pék Pál igen ragaszkodott a történelmi Zala vármegye legnépszerűbb versritmusához, amit még Kisfaludy Sándor alakított ki a maga kedvére. Pék Pál a nyolc és hét szótagból álló félrimes vagy keresztimes strófákon belül annyiféle dallamot, ritmuselvet, hangzást tudott megszólaltatni, amelyek igen kedvesek a fülnek, egyszerre ismerősek és modernül izgatók. Az ősi verssorok hol szabályos sormetszeteket rejtenek, hol pedig három ütemre is széjjeltagolódhatnak, s a *Nyugatos* valamint az *Újholdas* minták szerint költeményenként hol lüktetésekbe, hol lejtésekbe fordulnak. Szépen vigasztalnak a velünk maradó csilingelések:

*Szél zúg mégis künn a lombban
Örvénylik egy árny-alak:
Egyszál magam nélkülem ül
Kertedben a fák alatt.*

*S tízezer nap hull az éjbe,
Míg tükreidbe ámulok - -
Kőlyökkorunk erdejében
Mögöttem, ki várni fog.
(A pillanat)*

Nem tudom, hogy merjem-e jelképesnek nevezni az első és az utolsó személyes találkozásunkat, ezért csak úgy írom le, ahogyan megtörtént: Nagy Gáspár temetésén, a tilaji temetőben kezét foghattunk. Rálapozok az ezerkilencszázkilencvenes években Nagy Gáspárhoz írott versére *A Bárány kiűzése* című kötetéből:

*mert álmodunk és
éjtől futunk pucéron
hordva rabruhánk*

*s mint akasztottak
nyelve a jaj feszíti
tépi szét a szánk*

*egy falánk korhoz
juhászodva emel és
ejt a pillanat*

*ravasz gyász a fű
temet míg gyökerünkre
balta csap
(Itt és most Nagy Gáspárnak)*

(Ahogy Radnóti írta: akkor még éltek a holtak.)

Itt és most 2008. augusztus 10-én, vasárnap, odamegyek a szobám falához, és lekasztom azt a bekeregetett Egy József-reprodukciót, amit tőle kaptam, s amit 8 esztendeje folyvást meg-megcsodálhatok. Kiveszem a rájárából a képeslapot (*Aranyhíd, 1935 körül / papír, olaj, pasztell*), s annyi év után újra elolvasom, hogy mi is volt az a tán fontos üzenet, ami fél tényéren is elfért, s amit most nyilván különösen fontosnak fogok tartani Pék Páltól Egy ragyogásának hátoldalán? –

Drága Pistám, -

*Hiszem, hogy a valódi
feltámadás után mind-
annyiunknak megnyílik
majd az egyetlen arany-
híd, mely egy boldogabb
világban ismét útnak
ereszt. Addig is
öllelek:*

P. Pali

2000. április 18.

Nézek a megkettőzött Nap káprázatára, khároni csónakban az emberalakra. A magam szavaiból kifogyva nézem kezed írását, Pali. Nézőnk utánad.

Nagykanizsai könyvbemutató az Ünnepi Könyvhéten